

EL MONUMENT A VICENÇ DE ROCA I PI

SÍLVIA ROSÉS I CASTELLSAGUER

Erigit com un estendard en el tram central de la Rambla, una de les artèries més populars i idiosincràtiques de la nostra ciutat, trobem el monument a Vicenç de Roca i Pi, silenciós i callat davant de les successives generacions de badalonins que han ramblejat amunt i avall, aliens a la història que s'amaga darrere d'aquest conjunt escultòric.

Vicenç de Pauï de Roca i Pi (1780-1952) va arribar a ser un adinerat comerciant marítim que va esdevenir un membre notable de la burgesia catalana finisecular. Ja en la seva maduresa, va optar per traslladar la seva residència de la capital catalana al carrer de Mar, de Badalona. El fet d'haver mort sense descendència, juntament amb la vocació per la filantropia que va cultivar els darrers anys de la seva vida, va donar lloc a un testament curiós alhora que beneficiós per a la nostra ciutat, amb el qual s'iniciava una història que a dia d'avui encara resta per concloure.¹

El testament deixava ben clar que, un cop morts els seus dos germans, Raimunda i Joaquim, volia que totes les seves riqueses es destinessin a pal·liar les penúries dels pobres de Badalona. Durant els últims anys de la seva vida, tota persona mancada de recursos trobava oberta casa seva, on se li facilitava un plat de brou de gallina i medecines. Fins i tot van donar, a

Retrat de Vicenç de Pauï de Roca i Pi. Museu de Badalona. Arxiu Josep M. Cuyàs i Tolosa.

un grup de noies de famílies pobres, una casa a cada una, juntament amb una joia, a fi i efecte que els servís com a aixovar de casament. Això explica que el carrer que van crear totes aquestes cases arrengrades se'l bategés com a carrer de la Caritat, que encara avui existeix amb aquest mateix nom en el centre de Badalona.

En el testament demanava que es destinés el seu patrimoni a atendre tots aquells badalonins que ho necessitessin, proveint-los d'aliments bàsics i medicines, i donant-los atenció mèdica. Per tal de gestionar aquesta escomesa, va nomenar tres patrons amb la funció de protegir els seus béns i que vetllessin perquè aquests fossin destinats d'acord amb la seva voluntat. Aquests patrons sempre havien de ser el rector i el vicari de la parròquia de Santa Maria de Badalona i l'hereu corresponent de la família Rosés. Tan sols en el cas que algun d'ells no estigués interessat a exercir el càrrec de patró, l'Ajuntament podria intervenir-hi i aportar-hi un de substituït.

Malgrat haver quedat tot per escrit en el seu testament, després de la mort de Raimunda i de Joaquim, va generar-se un conflicte d'interessos que s'havia de perllongar durant 9 llargs i difícils anys. A la mort de tots els germans de Vicenç de Roca i Pi, inclosa una amb el nom de Mercè, la jove d'aquesta, Maria Ventura i Abadal, vídua de Joaquim Prat i Roca, va reclamar tot el patrimoni familiar per a ella i la seva descendència.² Va deixar ben clar que lluitaria per tal de no permetre que una fortuna com la que estava en joc quedés per als pobres de Badalona, sinó per al seu gaudi particular. Era una fortuna que incloïa com a propietats més destacades, uns terrenys prou generosos al Passeig de Gràcia de Barcelona, una finca al carrer de Cucurulla i una altra al de Petritxol, a la mateixa capital.

El que va començar sent un enfrontament legal entre els administradors del llegat i els nebots de Vicenç de Roca i Pi va acabar esdevenint un motiu d'unió de tota la ciutat de Badalona, que va lluitar unànimement per aconseguir la victòria del que creien que els pertocava moralment i legalment. Fins i tot personalitats com Evarist Arnús i Antoni Ferratges (marquès de Mont-roig), diputat a corts a la ciutat de Madrid, van participar -i van ser decisives- en aquesta dura batalla. Durant 9 anys els administradors van haver de fer nombrosos viatges a la capital espanyola per reclamar i defensar l'última voluntat del testador. A fi i efecte que tothom estigués assabentat dels esdeveniments, es realitzaven reunions periòdiques en el Teatre Zorrilla. Hi assistien des de les personalitats més notables fins a les més humils, ja que aquella era una lluita en la qual tots i cadascun dels badalonins se sentien implicats. Alhora, *El Eco de Badalona*, la publicació periòdica més popular del moment, publicava en gairebé cada un dels seus números les darreres novetats del plet de Madrid, com si es tractés dels capítols d'una novel·la.

I va ser el dia 31 de desembre de 1886 quan *El Eco de Badalona*, després d'uns darrers números agònics i d'insuportable incertesa, notificava que el plet havia estat guanyat. Transcorregut tant de temps de lluita, els badalonins van unir-se una vegada més, però, aquest cop, per organitzar una festa que duraria 3 dies. Una celebració que va rebre, significativament, el nom de «la festa dels pobres».³

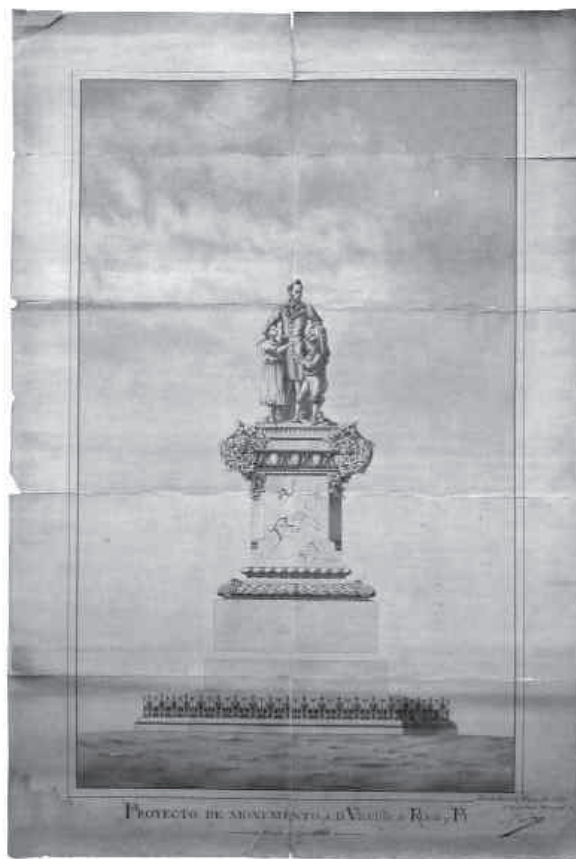
El dissabte dia 8 de gener de 1887 es van repartir ajuts extres per als pobres, que consistien en bonificacions per a una lliura de carn, arròs, un pa de tres lliures i una pesseta. El diumenge dia 9 va iniciar-se el dia amb un fort repic de cam-

panes, que obria pas a una desfilada de la banda militar d'Albuera pel carrer de Mar fins a la Casa Consistorial. Seguidament, totes les corporacions i comissions van dirigir-se a l'estació per tal de rebre el diputat Ferratges i Evarist Arnús, juntament amb la resta de persones que tornaven de Madrid i que havien contribuït a la victòria del plet contra la família Prat i Abadal. Posteriorment va haver-hi una multitudinària manifestació cívica, que va passar pels carrers més importants de la ciutat, en la qual tots els estaments hi eren representats. Ja al migdia, va celebrar-se el banquet oficial en el local del Teatro Español, al qual van assistir delegats de totes les associacions i representacions existents a la vila. Després de les serenates a la Casa Consistorial de mans dels músics i societats corals de la població, va iniciar-se un gran ball d'etiqueta en els salons del Casino La Febre i un altre de públic i multitudinari en el Teatro Español.

Arran de la feliç cloenda del plet judicial i duts per l'estimació dels badalonins per Vicenç de Roca i Pi, va néixer la idea de construir un monument dedicat a la seva persona. Fins i tot es va plantejar la possibilitat de canviar el nom del carrer de Mar, on ell havia viscut, pel de carrer de Roca i Pi, fet que finalment no es va produir. Alhora, Evarist Arnús va fer donació d'una font que es va col·locar al carrer de Sant Bru —on encara es pot veure, just al costat de l'entrada de la que havia estat la seva torre—, amb la inscripció *A Roca y Pi. E. Arnús. 16 enero 1887.*

El projecte del monument va anar a càrrec de l'arquitecte municipal Joan Baptista Pons Trabal. L'escultor Torquat Tasso es va responsabilitzar de les figures, mentre que Mas i Tarrach van realitzar els capitells.

Torquat Tasso i Nadal (1852-1935)⁴ va ser un destacat escultor del tombant de segle i un dels màxims representants de l'escultura catalana a Amèrica del Sud. Un cop finalitzats els estudis a l'escola de Llotja de Barcelona i després d'haver

Projecte de Torquat Tasso Nadal i Joan Baptista Pons. Treball per al monument a Vicenç de Roca i Pi. Arxiu Històric de la Ciutat de Badalona. Fons Municipal

iniciat els seus passos artístics al taller de Rossend Nobas, va tenir l'honor de ser pensionat per tal de completar la seva formació a la ciutat de Roma. La plenitud de la seva carrera va desenvolupar-se a la ciutat de Buenos Aires on, durant 32 anys, va exercir de professor de modelatge a la universitat de la capital argentina. Malgrat que gran part de la seva

activitat va centrar-se a Amèrica, abans de marxar va deixar-nos uns bons exemples de la seva destresa escultòrica. Aquest és el cas del fris lateral esquerre de l'Arc de Triomf de Barcelona o de tres estàtues i diversos relleus a l'edifici del Tribunal de Justícia de la mateixa ciutat, entre molts d'altres projectes.

Vista frontal del monument amb el pedestal original. Museu de Badalona. Arxiu Josep M. Cuyàs i Tolosa. Fotògraf Àngel Toldrà Viazó, [191?]

El diumenge 20 de novembre de 1892, dins d'un programa festiu, va tenir lloc la col·locació de la primera pedra del monument a Vicenç de Roca i Pi.⁵ El lloc escollit va ser el de la intersecció del carrer del Temple amb l'actual Via Augusta, aleshores en projecte, que s'havia d'anomenar passeig de Roca i Pi. A les 12 del migdia, i amenitzat per la Banda Arnús, es va col·locar la primera pedra sota la qual s'hi va posar una moneda de plata amb el bust d'Alfons XIII i algunes monedes de bronze amb el bust d'Alfons XII, juntament amb els darrers números d'*El Eco de Badalona* i d'*El Ateneo Obrero*. L'acte va concloure amb la lectura de quatre poemes -dels quals va destacar «La Caritat» de Frederic Soler (Serafi Pitarra), llegit pel mateix autor- i amb un banquet multitudinari al Teatro Español, amb més de tres-cents comensals.

Però aquest projecte d'ubicació del monument, al final no va prosperar, probablement pel fet que la urbanització del que havia de ser el passeig de Roca i Pi avançava amb molta lentitud i, a més, calia pagar indemnitzacions als propietaris dels terrenys on s'havia d'erigir l'escultura, diners que finalment es van poder destinar a la construcció del monument, un cop es va haver decidit que es col·locaria al bell mig de la Rambla.

El procés de construcció del monument, amb un cost total de 8.119,49 pessetes,⁶ va durar gairebé 2 anys, que van culminar amb l'acte d'inauguració, el dia 15 d'agost de 1894, inclòs dins del programa de la Festa Major de la vila.⁷ Erigit al mig de la Rambla, quedava, doncs, alçat el monument a Vicenç de Roca i Pi, entorn del qual els badalonins desenvoluparien, durant diverses dècades, la seva vida quotidiana i sobretot festiva.

Procés de desmuntatge del monument, l'any 1936. Museu de Badalona. Arxiu Josep M. Cuyàs i Tolosa. Fotògraf: Francesc Domingo

Procés de desmuntatge del monument, l'any 1936. Museu de Badalona. Arxiu Josep M. Cuyàs i Tolosa. Fotògraf: Francesc Domingo

Torquat Tasso va escollir un estil de tendència clarament realista i amb reminiscències romàntiques, però apuntant ja cap a un moviment que estava començant a despertar a Catalunya: el modernisme. L'escultor va tractar el personatge amb una gran dignitat, però sobretot destacant-ne el fort sentiment de caritat, tret que el va fer tan estimat pels badalonins del segle XIX. És per això que Torquat va acompanyar l'estàtua de Roca i Pi amb dos nens pobres, els quals agafa amb tendresa i afecte. Tots tres personatges estan aixecats damunt d'un pedestal monumental, al qual l'escultor afegeix unes garlandes clarament relacionables amb el modernisme.

Durant 42 anys el conjunt escultòric de Vicenç de Roca i Pi va ser testimoni silenciós de l'esdevenir de la vida de la ciutat de Badalona, observador de com aquell passeig marítim anava canviant d'aspecte i es consolidava com un nucli de trobada important per a tota la ciutat. I així va ser fins a l'any 1936, en què el monument va haver de ser retirat i parcialment escapçat.

Pels volts del mes de juliol de 1936, després de la festivitat de Sant Jaume, estava projectat de celebrar la Fira Comercial i Industrial, que s'havia d'emplaçar al passeig de la Rambla. A aquest fet es va afegir el debat popular, vigent des de feia temps, en el qual es qüestionava si la ubicació del monument era la més escaient, ja que tallava el passeig i impedia una visibilitat de tota l'avinguda. A més a més, cal tenir en compte que l'estil modernista havia passat de moda i els gustos artístics del moment anaven per un altre cantó, més orientats cap a una major contenció afectiva i decorativa. Ens trobem, doncs, en un moment artístic en el qual la línia ondulant i el protagonisme ornamental del modernisme

està perdent terreny enfront d'un monumentalisme pompós, de reminiscències marcadament classicistes o, en el millor dels casos, en favor d'una geomètrica i funcional sobrietat. Com expressa una veu anònima en *El Eco de Badalona*:

«No tenim res a dir en què desaparegui el monument que la gratitud del nostre poble aixecà en el passeig del mar al benefactor dels pobres de Badalona, en Vicenç de Paul Elias de Roca i Pi. Avui, tant l'estil — no creiem que tingui estil— d'aquell monument com tampoc el lloc on està emplaçat, són adients. La nostra corporació municipal fa bé en que desaparegui aquell monument, sobretot ara, en què es vol arranjar el passeig, el qual quedava truncat amb un obstacle erigit al bell mig d'aquella magnífica via ciutadana.»⁸

Afortunadament, el monument no va desaparèixer però sí que es va desmuntar i retirar, amb els consegüents desperfectes i perjudicis que això va ocasionar al conjunt escultòric, a fi i efecte de deixar espai per a la realització de l'esmentada fira. Malgrat tot, l'Ajuntament va manifestar la intenció de buscar-li un emplaçament millor un cop acabada la celebració de l'esdeveniment, que finalment no es va produir com a conseqüència de l'esclat de la Guerra Civil, per la qual cosa, el monument a Roca i Pi va restar guardat a la Torre Arnús durant uns anys.

El 1943, després d'una certa pressió popular i d'una aferrissada insistència dels patrons del Llogat Roca i Pi, va replantejar-se la seva recol·locació, i es van desenterrar alhora els antics debats sobre la ubicació i l'estil «passat de moda» d'aquella obra artística. Alguns opinaven que el lloc més

idoni seria el de la intersecció entre la Rambla i el carrer d'en Prim. D'altres creien que havia d'anar al mateix carrer de Roca i Pi, actual Via Augusta, on originalment s'havia projectat de situar l'escultura.

Detall del monument ja desmuntat. Museu de Badalona. Arxiu Josep M. Cuyàs i Tolosa

Vista del nou pedestal. Museu de Badalona. Arxiu Josep M. Cuyàs Tolosa

Josep Fradera, arquitecte municipal del moment i, per tant, responsable d'aquesta tasca, va decidir que l'emplaçament més escaient seria un lateral del Paseo del Caudillo, nom amb què es coneixia aleshores la Rambla, coincidint amb el final del carrer del Carme. Alhora, després de batallar durant més de 20 anys contra l'estil artístic del conjunt escultòric, va encapçalar també una tasca que justifica ell mateix com «una obra de reparación y justicia»:

«Dentro de estos difíciles y estrechos límites [referint-se a les dificultats econòmiques per les quals travessava l'Ajuntament durant la postguerra] se procurará reducir todo lo posible la voluminosa masa del primitivo pedestal, y será suprimida la enfadosa hojarasca de que iba provisto, enteramente reñido con la moderna sobriedad de líneas.»⁹

D'aquesta manera, l'esmentat arquitecte va desempallegar-se del pedestal original, juntament amb les decoracions modernistes de tipologia vegetal, per erigir-ne un de nou amb unes línies més sòbries i austeres. Malauradament, en reduir la grandària i l'alçada del pedestal, va trencar llastimosament l'harmonia de proporcions de tot el conjunt. Les dimensions de les escultures havien estat pensades, inicialment, per ser vistes a una alçada determinada. Per això, la destresa de l'escultor Torquat Tasso el va dur a efectuar unes alteracions anatòmiques de les tres figures amb la intenció que, col·locades en el seu lloc definitiu, l'ull humà les apreciés del tot proporcionades.

Aquest va ser un detall important que sembla que Fradera no va tenir en compte. Com a conseqüència, va provocar que les

Vista lateral del monument a Roca i Pi amb l'entorn enjardinat, als anys seixanta del segle XX. Museu de Badalona. Arxiu d'imatges

escultures dels dos nens i sobretot la de Vicenç de Roca i Pi, es percebin actualment com a camacurtes i capgrosses.

Malgrat que el monument a Vicenç de Roca i Pi ens ha arribat parcialment escapçat i alterat en el seu conjunt, continua sent en l'actualitat un dels elements més característics i emblemàtics del centre de la nostra ciutat. Arran de la seva reconstrucció, l'arquitecte Fradera va dissenyar una zona enjardinada al voltant, creant-hi així un marc escaient a la qualitat de l'obra.

Com a record de la generosa tasca que Vicenç de Roca i Pi va desenvolupar a la ciutat de Badalona, resta un conjunt escultòric i, el que és més important, la Fundació Llegat Roca i Pi: una residència per a la gent gran de Badalona. Tal i com ell va voler, els seus béns i propietats han estat sempre destinades a la beneficència i al subsidi dels més necessitats. Un Llegat amb més de cent anys de trajectòria, una institució que des de mitjan segle XIX fins a l'actualitat ha estat profundament arrelada i estretament vinculada al curs polític i social de la ciutat de Badalona. Però tot això ja forma part d'una altra història.

Notes

1. Manuel Lafont Thomas (notari). «Testament de Vicenç de Roca i Pi». Arxiu Històric de Protocols de Barcelona, Manual de Protocols, núm. 35, 1852, p. 401-408.
2. «Copia autèntica del fallo dado por el Tribunal Supremo á favor de los pobres de esta villa», *El Eco de Badalona*, 28.05.1887, núm.21, p. 1.

3. Consulteu el número especial d' *El Eco de Badalona*, 15.01.1887, núm. 2 i 22.01.1887, núm. 3.

4. Per a més informació sobre l'artista Torquat Tasso i sobre el seu context artístic, remeto a Subirachs, Judit. *L'escultura del segle XIX a Catalunya. Del Romanticisme al Realisme*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1994, i a Elias, Feliu. *L'escultura catalana moderna*, Barcelona: Editorial Barcino, 1928.

5. Antoni Llampallas Alsina (notari). «Escritura de actas levantadas a requerimiento de D. Enrique Llobateras Prat como alcalde constitucional de esta Villa para hacer constar la colocación de la primera piedra del monumento que se ha acordado levantar a la memoria de D. Vicente de Roca y Pi», Arxiu Històric de la Ciutat de Badalona (Museu de Badalona). Fons Municipal, Sèrie Obres i Urbanisme. Monuments, Monument a Roca i Pi.

6. «Presupuesto para el monumento a Roca y Pi», Arxiu Històric de la Ciutat de Badalona (Museu de Badalona). Fons municipal. Sèrie Obres i Urbanisme. Monuments, Monument a Roca i Pi.

7. *El Eco de Badalona*, 15.08.1894, núm. 33.

8. «Un monument que desapareix», *El Eco de Badalona*, 11.07.1936, núm. 28, p. 2.

9. Fradera, J. «El Monumento a Roca y Pí», *Revista de Badalona*, 20.03.1943, núm. 79, p. 2.